

Lekcje twórczości – czyli o identyfikacji i wspieraniu zdolności uczniów

Wyobraźnia dzieci jest nieograniczona, to potencjał i siła, która pozwala im na funkcjonowanie w światach nierealnych, a zarazem realnych, w światach wielowymiarowych. Umożliwia tworzenie czegoś, co dorosłym wydaje się dziwne, wydumane, czasami wręcz niepotrzebne. Mój ulubiony Mark Twain powiedział kiedyś: „Ludzie nie dlatego przestają się bawić, że się starzeją, lecz starzeją się, bo przestają się bawić”. Dziecięce postrzeganie świata powoli zamiera w dorosłych – poddanych presji obowiązku, normalności, przestrzegających zasad i wpisujących się w schematy. Zatrzymanie w sobie tej wrażliwości, fantazji i skłonności do ciągłego dziwienia się jest trudne, ale możliwe.

Zamiast wstępu

U dzieci ze szkół, które realizują projekt edukacyjny „Szkoła Wspierająca Uzdolnienia”, widać radość, chęć zdobywania informacji, potrzebę eksplorowania świata, zadawania pytań, odkrywania nowego, ulepszania, kojarzenia, bawienia się pomysłami, słuchania siebie nawzajem. Uczniowie podejmują twórcze zadania podczas lekcji twórczości, które są pozbawione typowego cyklu lekcyjnego – odbywają się po zakończeniu tradycyjnych zajęć i są realizowane zgodnie z niektórymi zasadami psychodydaktyki twórczości: aktualnością, ludycznością, różnorodnością oraz zasadą odroczonego wartościowania.

Na zajęciach twórczych, kiedy uczniowie klas I–III projektowali własny śnieg – wymyślali jego niekonwencjonalne nazwy i kształt płatków – można było usłyszeć swobodne wypowiedzi lub pytania: „Czy może to być bajkowe, niekoniecznie, prawda?”, „Czy mogę mieć zamknięte oczy?” oraz „Ja nie wiem co je [płatki] rysuje, fantazja mnie unosi!”.

„Szkoła Wspierająca Uzdolnienia” to projekt realizowany od 2006 r. na terenie Mazowsza. Jego organizatorem jest Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli, patronat naukowy objęła Katedra Badań Edukacyjnych i Dydaktyki Uniwer-

sytetu Łódzkiego, a realizację zadań wspomaga dodatkowo Polskie Stowarzyszenie Kreatywności. Szkoły, które przystąpiły do projektu, znajdują się pod opieką Wydziałów w Płocku, Ciechanowie i Ostrołęce. Główne założenia projektowe to:

- przeszkolenie nauczycieli w zakresie psychopedagogiki twórczości,
- opracowanie programu rozwijania twórczych zdolności dzieci,
- promowanie działań twórczych na terenie szkoły i w środowisku lokalnym.

Nauczyciele prowadzą lekcje twórczości zgodnie z opracowanym programem oraz angażują się w różne przedsięwzięcia pro-

„Dziewczynka rysuje kredą na asfalcie
rybę
i drugą rybę
i trzecią rybę
Chłopiec udaje że ma w ręce wędkę
która łowi te ryby
co którą złowi
dziewczynka wymazuje ją wilgotną gąbką
Wracając do domu
dzieci mówią: patrzcie
idziemy z wiadrem pełnym ryb
Taki jest świat dzieci”

Tadeusz Śliwiak, *Świat dzieci*

▶ **mujaące twórczość.** Po zakończeniu trzyletniego okresu doskonalenia się i wdrażania programu mogą wystąpić o przyznanie certyfikatu „Szkoły Wspierającej Uzdolnienia”. Więcej informacji znajduje się na stronie internetowej [MSCDN](#).

Od kilku lat współpracuję z nauczycielami realizującymi zajęcia twórcze, obserwuję spotkania z uczniami oraz prowadzę cykliczne warsztaty z realizatorami projektu. Na podstawie analizy wniosków pozwolę sobie na przedstawienie korzyści wynikających z prowadzenia takich lekcji.

Okres początkowej edukacji jest dla dziecka czasem przyzwyczajania się do nowych obowiązków, dostosowywania się do reguł, zrozumienia zależności, budowania nowych relacji społecznych. Jednocześnie na nauczycielach spoczywa obowiązek identyfikowania zdolności małych uczniów, odkrywania potencjału, wspierania ich rozwoju. Warto zastanowić się nad tym, czy zajęcia twórcze mogą być pomocne w realizacji ww. zadań.

Kilka słów o możliwościach identyfikacji zdolności

Lekcje twórczości, które nauczyciele prowadzą z uczniami, mają swoją odmienną specyfikę, nie przypominają tradycyjnych zajęć

w szkole – działania są inaczej zaplanowane, realizuje się inne rodzaje zadań. Kiedy zapytałam dzieci, dlaczego te lekcje im się podobają, pojawiły się m.in. takie odpowiedzi: „Tu można więcej pomyśleć, bawić się, śmiać się dużo, rozmawiać ze sobą głośno, spierać się...”; „Tu można mieć pomysły, nie ma ocen, można odpocząć od nauki, mamy więcej czasu na rozwiązywanie zadania”.

Lekcje twórczości wydają się zatem idealnym miejscem na obserwację dziecięcych aktywności, na wyławianie pojawiających się uzdolnień, na zastanowienie się, które z zabaw i ćwiczeń wywołują zaciekawienie uczniów, które pozwalają na większą ekspresję. Nauczyciele, prowadząc zajęcia zgodnie z opracowanymi programami, dokonują również oceny twórczego myślenia u dzieci. Na początku przygody z lekcjami twórczości uczniowie wykonują test kółek Guilforda, do którego wracają pod koniec roku, cyklu zajęć lub na zakończenie programu. Przykładowe prace uczniów klasy pierwszej wiele mówią o ich autorach.

Dzięki testowi możemy ocenić u uczniów poziom myślenia twórczego, wyobraźnię twórczą, umiejętności manualne, uzdolnienia plastyczne. Możemy zinterpretować powstałe prace również pod względem ilości kategorii, które pojawiają się w teście dane-

go dziecka, możemy wyłuskać takie prace, które zachwycają oryginalnością i nietypowymi rozwiązaniami. Jeśli dostrzeżemy, że w pracy któregoś z uczniów wszystkie kółka to zwierzęta, pojazdy lub fantastyczne postaci, to łatwo domyślić się, jakie są jego kierunkowe zainteresowania. Gdy dzieci po pewnym czasie powtarzają ten sam test, mogą dokonać samooceny, poszukać różnic i zaobserwować, co się zmieniło.

Realizując ćwiczenia rozwijające płynność słowną, takie jak skojarzenia, tworzenie rymów, kończenie opowiadania, nadawanie tytułów czy nazw, możemy z łatwością określić, którzy uczniowie mają łatwość wypowiedzenia się i posiadają zdolności językowe. Tworzenie oryginalnych analogii czy metafor świadczy o dużej wrażliwości językowej. Może również wskazywać na znajomość własnych emocji i samego siebie – uczniowie ci z łatwością porównują się do różnych obiektów oraz tworzą ciekawe paralele: „Jestem jak ...”, bo ...”.

Czy uczennice z klasy pierwszej, które zainspirowane utworem literackim zilustrowały świat motyli, nie są uzdolnione plastycznie? Można wnioskować o dużym potencjale w zakresie zdolności wizualno-przestrzennych: prace są bowiem przemyślane, zaplanowane na przestrzeni kartki, proporcje ▶

Ilustracje wiersza

zostały zachowane, a jednocześnie widać dużą sprawność ruchową dziewczynek.

Nauczyciel prowadzący lekcje twórczości jest inicjatorem zabaw, ćwiczeń, niedyrektywnie pokazuje uczniom kolejne etapy procesu twórczego oraz przygląda się swoim podopiecznym. Ma rzadką możliwość wnikliwej obserwacji dzieci w trakcie swobodnych, naturalnych aktywności. Uczniowie sami podkreślają, że podczas tych zajęć jest inaczej, przejawia się to w ich wypowiedziach, które przytoczyłam powyżej.

Wspieranie uzdolnień uczniów

Podstawowym celem lekcji twórczości jest rozwijanie dyspozycji poznawczych, emocjonalno-motywacyjnych i działaniowych. Głównym założeniem programów tworzonych na potrzeby omawianego projektu jest rozbudzenie w uczniach twórczej postawy, która pozwala na zmianę dotychczasowych doświadczeń, na odkrywanie i kreowanie czegoś nowego i wartościowego oraz na poznanie siebie i otaczającego świata.

W zakresie sfery poznawczej rozwija się przede wszystkim myślenie dywergencyjne (płynność, giętkość, oryginalność myślenia) oraz stymuluje się możliwości w zakresie operacji intelektualnych. Uczniowie twórczo

rozwiązują problemy oraz poznają podstawowe metody i techniki pobudzające twórcze myślenie. Ćwiczenia i zabawy proponowane na zajęciach działają na ich wyobraźnię, rozwijają wrażliwość zmysłową, uczą zadawania pytań, dziwienia się i dostrzegania problemów. Do zaprezentowania swoich fantazji wykorzystują różne formy ekspresji: słowną, plastyczną, ruchową i in.

Kształtowanie sfery emocjonalno-motywacyjnej odbywa się poprzez pobudzenie ciekawości poznawczej, pomoc w odkrywaniu własnych możliwości, budzenie otwartości podczas rozwiązywania problemów, przewyższanie barier w zakresie realizacji własnych pomysłów. Uczniowie uczą się współdziałania w grupie, kształtują umiejętności wyrażania uczuć i krytyki, stają się bardziej otwarci na odmienne opinie a jednocześnie lepiej poznają siebie i swoje możliwości. Są bardziej optymistyczni, mają pozytywny stosunek do innych i świata.

W zakresie sfery działaniowej uczniowie uczą się zaradności, podejmowania działań w sytuacjach otwartych, niepewnych, podejmują się rozwiązywania problemów, proponują własne pomysły i są zachęcane do ich wdrażania i stosowania. Uczą się, jak wykorzystywać poznane metody i techniki kreatywnego myślenia, są wdrażani do wy-

pracowania własnych idei w szczegółach, powracania do raz rozpoczętej pracy, ulepszenia swojego rysunku, wiersza. Uczą się nie porzucać zadania, tylko dopracowywać jego efekty tak długo, aby uzyskać zadowolenie z wykonanej pracy. Wspieranie uzdolnień przy realizacji lekcji twórczości nie jest typową pracą z uczniami uzdolnionymi. Pedagogika twórczości (ze swoim egalitarnym podejściem) zakłada, że w każdym uczniu tkwi potencjał, który – odpowiednio rozwijany – pozwoli na pełniejszy rozwój. Poprzez stosowanie twórczych zadań i ćwiczeń uczniowie nabywają umiejętności: w połączeniu z uzdolnieniami kierunkowymi pozwolą one na ukształtowanie cech odpowiedzialnych za sukces.

Rozwijanie sfery emocjonalno-motywacyjnej w przypadku uczniów zdolnych jest ważnym kierunkiem w pracy z nimi. Często, wśród nauczycieli, którzy prowadzą zajęcia z twórczego myślenia, funkcjonuje opinia, że dzieci uzdolnione, osiągające wysokie wyniki w nauce, nie potrafią odnaleźć się na tego typu zajęciach. Ich pomysły nie zawsze są oryginalne, czują się niepewnie, niekiedy wypadają gorzej od rówieśników, którzy nie są tak zdolni jak one. Warto zatem włączyć uczniów zdolnych w zajęcia twórcze, aby rozwijać ich predyspozycje w zakresie sfery emocjonalno-motywacyjnej i działaniowej. ▶

Rysunki powstające podczas lekcji twórczości

▶ Wśród uczniów klas I–III, którzy brali udział w pełnym, trzyletnim cyklu lekcji twórczości, można dostrzec następujące zmiany:

- nie boją się mówić, zadawać pytań,
- śmiało podchodzą do zadań,
- nie wstydzą się siebie nawzajem,
- uczą się współpracować w grupie,
- szukają nowych bodźców – mają szeroko otwarte oczy.

Zmiany w relacjach

Ważnym elementem lekcji twórczości jest praca nad umiejętnościami w zakresie kompetencji społecznych: budowania własnej wartości, współpracy w grupie. Prowadzący zajęcia kładzie duży nacisk na budowanie pozytywnych relacji interpersonalnych oraz na twórcze sposoby charakteryzowania.

Uczniowie uczą się przedstawiać siebie na różne sposoby („jestem jak...”; „jestem drogą, kwiatem, górą...”; „gdybym był... to...”; „dzisiaj czuję się jak...”), uczą się mówić o swoich emocjach, nazywać je. Opowiadają o swoich zainteresowaniach, o sposobach spędzania wolnego czasu, szukają podobieństw i różnic między sobą a innymi. Pozwala to na budowanie poczucia bezpieczeństwa, wzrasta u nich poczucie własnej wartości. Często uczniowie, którzy gorzej funkcjonują na lekcjach, mają trudności

z realizacją treści programowych, na tych zajęciach mają możliwość pokazania swoich mocnych stron, zablęśnięcia przed grupą niekonwencjonalnym pomysłem, dzięki czemu mogą nabrać pewności siebie.

Zajęcia te w większości odbywają się w kręgu, uczniowie uczą się słuchać siebie nawzajem, aktywnie uczestniczyć w realizacji zadań, współpracować z innymi w poszukiwaniu rozwiązań. Nagradzanie oklaskami najlepszych pomysłów, wypowiedanie się na forum grupy, wskazywanie mocnych stron propozycji innych osób i odraczenie oceny wpływają na lepszą komunikację oraz współpracę w grupie.

Wiele ćwiczeń czy zabaw opiera się na pracy zespołowej, podczas której każde dziecko ma możliwość zaproponowania swojego pomysłu. Ważną rolę spełnia prowadzący zajęcia, który powinien bacznie obserwować pracę w grupach i wygłaszać komunikaty oceniające, odraczać fazę oceny pomysłu czy formy wykonania twórczego zadania.

Jakie pozytywne zmiany w tym zakresie pojawiają się w uczniach? Realizatorzy zajęć twórczych wskazują na widoczne efekty grupowej twórczości i kompetencji społecznych: otwartość na innych i słuchanie ich, koleżeństwo i większą tolerancję, współpracę,

pozytywną ocenę pomysłów innych osób, wspieranie siebie nawzajem. Pewne umiejętności społeczne są kształtowane w trakcie lekcji twórczości, ale szybko przenoszą się na funkcjonowanie w klasie i szkole.

Należą do nich:

- umiejętność wyrażania swoich przeżyć w sposób jasny i klarowny,
- poczucie spełnienia, wiary we własne możliwości,
- umiejętność przezwycięzania barier poznawczo-emocjonalnych w procesie twórczym,
- radzenie sobie w różnych sytuacjach szkolnych – pozytywna motywacja do dalszej nauki,
- umiejętność współpracy w grupie, wyrażania własnego zdania oraz przyjmowania krytyki,
- większa sprawność w podejmowaniu rozwiązań twórczych,
- umiejętność realizowania i wdrażania prostych rozwiązań w życie klasy, szkoły oraz rodziny.

Można zatem stwierdzić, że kształtowanie zdolności inter- i intrapersonalnych jest niejako efektem ubocznym zajęć twórczych. Umożliwiają one rozwijanie załączków, które będą wspierały indywidualny rozwój dzieci. Dobrym podsumowaniem opisu lekcji ▶

Twórczość to...

▶ twórczości są rysunki i wypowiedzi uczniów, którzy brali udział w tego typu zajęciach. Są one świadectwem zmian pojawiających się w dzieciach, w ich relacjach z innymi. Wydaje się, że odzwierciedlają również ich wrażliwość, wszechstronny rozwój i większą samoświadomość.

Wypowiedzi uczniów klas trzecich, którzy uczestniczyli w cyklu zajęć twórczych:

„Najbardziej podobało mi się na lekcjach twórczości, to że:

- mogłem brać udział w doświadczeniach, uczyłem się, a jednocześnie bawiłem,
- mogłam tworzyć, mówić to co czuję, przenosić się w świat wyobraźni,
- mogę wymyślić to co chcę”.

„Dla mnie TWÓRCZOŚĆ to:

- zabawa przez myślenie, wymyślanie,
- sto pomysłów,
- tworzenie czegoś nowego i interesującego przy wykorzystaniu swoich pomysłów,

- kreatywna i zabawna lekcja,
- nauka tego, czego jeszcze nie umiem,
- wspaniała zabawa i fantazja,
- najfajniejsze zajęcia”.

Dziękuję Iwonie, Eli, Aldonie, Marzannie i Sylwii za możliwość uczestniczenia w zajęciach, które prowadziły ze swoimi uczniami, za rozmowy, za inspirację, za pomoc w zebraniu materiałów do napisania tego artykułu.

Bożena Świdarska

Uczeń zdolny w systemie edukacji

Warszawa: ORE, 2013

Zachęcamy do lektury folderu *Uczeń zdolny w systemie edukacji* przygotowanego w ramach projektu systemowego „Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy z uczniem zdolnym”. W publikacji znajdują się:

- informacje i porady dla nauczycieli oraz osób pracujących z uczniem zdolnym dotyczące rozpoznawania i wspierania ucznia zdolnego we wszechstronnym rozwoju,
- informacje o działaniach podejmowanych w projekcie i wypracowanych rezultatach.

[Publikacja do pobrania](#)

Bożena Świdarska

Konsultantka w Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Wydział w Ciechanowie. Z wykształcenia pedagog specjalny, przez wiele lat pracowała z uczniami z niepełnosprawnością intelektualną. Obecnie zajmuje się wspieraniem rozwoju dzieci i uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Prowadzi i organizuje szkolenia dla nauczycieli, terapeutów, specjalistów z zakresu organizacji wychowania i edukacji dzieci z różnymi trudnościami. Od 2002 r. zajmuje się rozwijaniem uzdolnień dzieci i młodzieży.

Koordynatorka projektu „Szkoła Wspierająca Uzdolnienia”, prowadzi zajęcia dla młodzieży gimnazjalnej w ramach Młodzieżowej Akademii Umiejętności, należy do Polskiego Stowarzyszenia Kreatywności. Próbuje zarażać kreatywnym podejściem do życia i optymizmem.

Wolny czas spędza na planowaniu i pielęgnacji ogrodu położonego w małej mazowieckiej wsi. Wakacje spędza na motocyklu, uczestnicząc w rajdach motocyklowych organizowanych po całej Europie, gdzie poznaje nowych ludzi, miejsca i pielęgnuje w sobie zdobyte doświadczenia.